

SLÆDESPØRET

Nr. 55

December 2022

18. årgang

Knud Rasmussen Selskabet

Indholdsfortegnelse

Ny bog om ekspeditioner i det nordligste Grønland.....	393
En Grønlander i arktisk Canada.....	395
Manden der lærte verden at Jojke.....	401
Grønlandsregistranten en online database.....	402
Grønlandsk gymnasielærer i Grønland.....	405
Polarlitteratur.....	410

Juullimi pilluaritsi/ glædelig jul til jer alle fra Slædesporets redaktion.

Her når I lige endnu et nummer af Slædesporet inden det nye år. Indholdet er blandede nyheder og artikler fra Arktis. Knud Rasmussen Selskabet anstrenger sig for at fokusere på alle de arktiske folkeslag ligesom Kunuunnguaq selv gjorde. Netop på 5.

Thule ekspedition bestræbte Knud Rasmussen sig for at besøge så mange arktiske folk som overhovedet muligt. I dette nummer forsætter vi også artikler om 5. Thule ekspedition. Vi har en artikel om en af ekspeditionsdeltagerne Henrik Olsen af ingen mindre end Robert Petersen, vores egen tids Knud Rasmussen. Slædesporets redaktion vil forsætte af dette spor fremover, men vi modtagere gerne forslag til emner I vil læse om. Ligesom I er meget velkommende til at indsende artikler.

Forside billede

Mitiarjuk Nappaaluk canadisk inuk forfatter. Hun og nogle få andre skrev på inuktitut i forlængelse af inuittraditionen for historie fortællinger. Det vil sige kunstneriske sproglige frembringelser som man har gjort det i tusinder af år. Se bagsiden Polarlitteratur.

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse
Layout: Erik Fleischer

Ny bog og udstilling om ekspeditioner til det nordligste Grønland i 1800- og 1900-tallet, og om hvad de efterlod sig

Peter R. Dawes: Expedition Relics from High Arctic Greenland. Eight Decades of Exploration History Told through 102 Objects

Af Janus Bahs Jacquet

Udsnit af en vardeberetning, skrevet 15. juli 1917 af Knud Rasmussen bag på s. 92 af en nummereret notesblok og efterladt mellem to sten.

Grønlands nordvestkyst var essentiel i kapløbet om at fastslå om Grønland hang sammen med Nordamerika, og ikke mindst om at blive den første til at sætte fod på Nordpolen.

Konkurrencen var mest intens i anden

halvdel af 1800-tallet og starten af 1900-tallet, og det er netop den periode geologen Peter R. Dawes' nye bog omhandler. Dawes og andre har gennem det seneste halve århundrede indsamlet en lang række efterladte genstande fra danske, britiske og amerikanske ekspeditioner, og disse er nu ført sammen til en unik samling der på ny og spændende vis giver indblik ikke blot i den opfindsomhed og tilpasningsevne der var nødvendig i de barske, arktiske forhold, men mindst lige så meget i den desperation og nød de hårde omgivelser kunne forårsage når sultedøden truede.

Glud & Marstrand-kedel fra Hendrik Ø, efterladt til Hendrik Olsen efter hans forsvinden i 1917, sandsynligvis med proviant i. Da kedlen blev fundet i 1985, havde jordflydning flyttet den tæt på vandet og næsten begravet den helt. Højest usædvanligt blev den fundet, begravet igen, genfundet og siden i hemmelighed bragt til Danmark; bulen og den brune stribe nederst stammer sandsynligvis fra transporten til Danmark.

Samlingen består af genstande fra 19 ekspeditioner fra perioden 1853- 1935. 22 varetages allerede af museer, men 80 har hidtil været spredt for alle vinde i privateje, utilgængelige for et bredere publikum. Bogen beskriver i rige detaljer hvordan hver af disse genstande er blevet til, brugt, efterladt og siden indsamlet, ledsaget af sublime affotograferinger af den anerkendte fotograf Roberto Fortuna (Nationalmuseet).

Thorild Wulffs kinematograf. Da den blev indsamlet fra Wulffs sultelejr i 1985, havde vind og dyr spredt delene flere meter fra hinanden, og den måtte rekonstrueres.

Ekspedition 1902-04 (2 genstande), Knud Rasmussens 2. Thule-Ekspedition 1916-18 (hele 22 genstande) og Lauge Kochs Jubilæumsekspedition 1920-23 (7 genstande). Blandt de ikke tidligere publicerede genstande fra de danske ekspedi-

tioner kan fremhæves en cigaretholder af hvalrostand, en Glud & Marstrand-kedel med en fascinerende historie, en qulleq (olielampe) af kobber i overformat, et brev fra Lauge Koch til sine forældre, og ikke mindst en kinematograf fra det franske firma Pathé Frères, efterladt af Rasmussens botaniker, Thorild Wulff.

Expedition Relics from High Arctic Greenland fortæller på medrivende vis om godt 80 års udforskningsrejse i en tid hvor teknologiske fremskridt gjorde verden støt mindre. Modsat samtidige ekspeditionsberetninger lægger bogen stor vægt på hvor uvurderlig og essentiel den nordgrønlandske lokalbefolkning og deres ekspertise var. Men ud over denne fortælling beskriver bogen også genstandes beskaffenhed med videnskabelig præcision og uovertruffen detaljerigdom.

Genstandene er for første gang samlet fysisk og huses midlertidigt hos Arktisk Institut i København. Sammen med yderligere genstande fra instituttets arkiv danner de grundlag for udstillingen Når efterladte genstande åbner historien, hvortil bogen også fungerer som udstillingskatalog. Udstillingen åbner onsdag 14. december og kører frem til medio marts 2023 (se mere på arktiskinstitut.dk). Herefter doneres samlingen til Grønlands Nationalmuseum og Arkiv i Nuuk.

Qulleq fundet ved Dragon Point på Hendrik Ø. Qulliit er runde eller halvmåneformede inuitiske olie- eller fedtlamper traditionelt udskåret i sten, varierende i størrelse fra få centimeter til 'familielamper' der kan være helt op til en halv meter i diameter. Denne qulleq hører til sidstnævnte (54,5 cm fra spids til spids) og er en 'hybrid': en inuitisk genstand forarbejdet på vestlig maner, hamret ud af en enkelt kobberplade i stedet for at være udskåret i sten. Hvorfor den blev slæbt med så langt nordpå, er et mysterie.

Peter R. Dawes:

Expedition Relics from High Arctic Greenland 23 × 28 cm · 512 sider · ca. 600 billeder og kort

ISBN 978 87 635 4686 7 Museum Tusulanums Forlag · www.mtp.dk

Når efterladte genstande åbner historien Udstilling på Arktisk Institut,

Strandgade 102, 1401 København K 14. december 2022 – medio marts 2023

www.arktiskinstitut.dk

J.P. Jacob Olsen en grønlænder i arktisk Canada

Af Robert Petersen

For 40-50 år siden var Østgrønland, Thuledistriktet og arktisk Nordamerika for vestgrønlænderne de hedenske områder, man talte mest om, for i de områder levede stammefrænderne. Ved et ejendommeligt tilfælde blev de tre områder besøgt af tre brødre fra Holsteinsborg.

De tre drenge, der således indskrev deres navne blandt pionererne, var sønner af overkateket Samuel Olsen. Gustav blev den første missionær i Thuledistriktet, Julius virkede som overkateket blandt Østgrønlands hedninger, og Jacob deltog som tolk og grønlandsk sekretær i den 5. Thule-ekspedition.

Det er ikke Jacob Olsens livshistorie, vi vil bringe her, men derimod hans færd

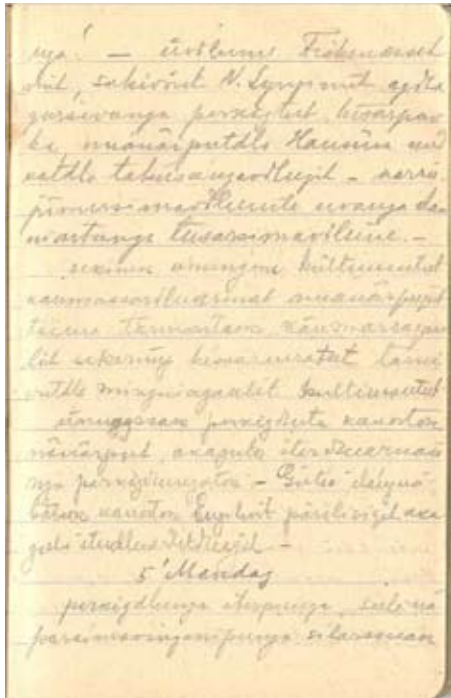
og trivsel blandt akilinermiut, som de canadiske eskimoer kaldes på grønlandsk. Men et par ting må dog nævnes om ham. Han blev født den 22. november i 1890. Efter børneskolen kom han på seminariet i Godthåb og udgik derfra som kateket. Han var kateket i Godhavn, da han i sensommeren 1921 gik ombord på ”Søkongen” for at slutte sig til ekspeditionen. Han var således en mand i sin bedste alder og var da også gift og havde en lille børneflokk. I de næsten to år, han var i arktisk Canada, havde han flittigt ført dagbog, nedskrevet ”ofrenes” beretninger, sange, skikke, redskaber, religiøse forestillinger o.s.v. Det er blevet til en anelig bunke. Til at begynde med skrev han dagbogen på rent grønlandsk; men der kom flere og flere udtryk fra Canada, og somme tider skrev han hele sider på den canadiske eskimodialekt, han havde lært bedst, aivilikdialekten. Han blev så glad for denne dialekt, at den bog, han skrev om de canadiske eskimoer, og som udkom på grønlandsk i 1927, blev kritiseret for at indeholde så mange aivilikudtryk, at den adskillige steder ikke var til at forstå. I hvert fald lærte han aivilikdialekten så udmærket, og det var til stor gavn for ham - og for ekspeditionen.

Ekspeditionen nåede Hudson Bays vestkyst i september 1921 og byggede hovedkvarteret på Danskeøen ved Nagjugtoq (Vansittard Island). I den første halvdel af vinteren gjorde Jacob et par ture til Repulse Bay, hvor der var en handelsstation, og snart kom der andre ture. Hen imod foråret var han sammen med ekspeditionens etnograf, magister Bir-

ket-Smith, nede ved Chesterfield Inlet, men vendte tilbage, mens Birket-Smith fortsatte til indlandsstammerne. Om sommeren var han i Repulse Bay igen sammen med ekspeditionens arkæolog, cand. mag. Therkel Mathiassen, og de to tilbragte efterår og vinteren 1922-23 på SouthamptonIsland, et ufrivilligt vinterkvarter, idet det vanskelige Frozen Strait forhindrede dem i at vende tilbage. Om foråret startede han sammen med Birket-Smith hjemturen over Chesterfield Inlet. Denne gang fortsatte de til York Factory på den sydlige vestkyst af Hudson Bay, og derved kom de uden for eskimoområdet. De tog til Danmark over U.S.A. Dette er meget kort fortalt, og det skal også blot vise, at han kun var i aivilikgruppens område. Men canada eskimoerne skaffede ham ved deres nomadetilværelse indblik også i andre gruppers liv. Han mødte folk, der var på fangst- eller handelsrejser. Der var folk fra indlandet, fra netsilik- og iglulikegnene, og endda helt over fra orqumiutland ved Ungava Bay. Men hvordan har Jacob Olsen befundet sig under opholdet i Canada? Blandt kammeraterne har han i alt fald befundet sig godt. Kammeratskabet har været udmærket, og der står ikke sjældent i dagbogen, at de har moret sig godt. Blandt eskimoerne var han også normalt godt tilfreds. Nogle irritationer over de meningsløse taburegler, der ofte påvirkede dem selv, f. eks. ved at de ikke kunne få syet et par kamikker e.l. var at læse i dagbogen. En enkelt kvindes forargelse over Jacob Olsens og Therkel Mathiassens, eller Jåkos og Tikiles, ”undladelsessynder” ved ikke at følge

tabuforskrifter og hendes forslag om at få dem ryddet af vejen, inden en ulykke ramte deres samfund, var en undtagelse, der heldigvis løb ud i sandet.

Jåko - med det navn huskes han endnu af aivilikeskimoerne - var kateket. Når han var i hovedkvarteret, holdt han

Fra Jakob Olsens notesbog

gudstjeneste på grønlandsk. Blandt hedningerne har han også mange gange talt kristendommens sag. Det er ganske naturligt, når man tænker på hans baggrund. Jeg har før nævnt, at hans far var overkateket, og at hans to brødre virkede for ydre mission, Gustav i Thule og Julius i Angmagssalik. Desuden var "peqatigmgniat" vækkelsen (K.F.U.M. & K.) meget levende dengang, og dermed var ydre mission i folks bevidsthed løftet

et stykke op over almindelig præstegering. Han ynkedes også ofte over, at hedningerne "ikke kendte deres frelses sag". Han skrev i sin dagbog juleaftensdag 1922: "Jeg forklarede dem om, hvem vi festede for, og hvorfor Han var kommet til verden... Bare Han dog også ville komme i de stakkels menneskers hjerter." Hvad man end skulle tro, fandt jeg en lille bemærkning værd at hæfte sig ved. En døbt kone ved Chesterfield Inlet mistænkte sin mand for at drive "ililneq" ("heksekunst"). I forbindelse med den episode skrev Jacob Olsen: "Men da hun var døbt, talte jeg til hende om det forkerte i at tro på sådan noget... Hun kunne ikke lide det; men bagefter takkede hun mig." Det ser ud, som om han først talte om religiøse forhold, når der var konkret anledning til det; men til gengæld var der sikkert anledninger nok: irritationer over tabuforholdsreglerne, andres irritation over tabuundladelserne gav sikkert stof nok, og sikkert nåede han længere end eksemplet her, der ellers var alvorligt nok: "Jeg talte til dem sådan, at de kunne forstå det, og påpegede, at folk også blev syge og døde, allerede inden vi kom." Vinteren på Southampton Island var trang, men engang lykkedes det Jåko at nedlægge en isbjørn. Da han ved andres hjælp fik den bragt til snehytterne, viste det sig, at der var en række forholdsregler, de skulle igennem. De skulle smide alt tøjet, inden de gik ind i hytterne, spækket måtte de ikke bruge, før der var gået 5 dage, og en række andre. Men Jåkos svar var på højde med situationen: "Der kræves ingen tabuforestillinger til mine nedlagte dyr", og det var denne gang en

glædelig overraskelse for de andre. Det er rart at kunne klare sådanne sager fra den humoristiske side, og Jåko morer sig over, at Arqioq Bådsmænd satte to netsilikfolks tabufrygt på plads med disse ord: ”Det gør ikke noget, at I dør, drik bare af den gode the!”

At Jåko - i Grønland kaldes han ellers Jákunguaq - kom godt ud af det med de forskellige mennesker, ser man af, at han ofte roste dem. Han omgikkes jo eskimoerne dag og nat, jagede med dem, sov i deres snehytter og delte meget godt og ondt med dem. De fleste fik ros for venlighed, omgængelighed, hjælpsomhed og hårdførhed, tilpasningsevne og forskellige færdigheder.

Særlig beundrede han aivilikfolkets snehyttebygningskunst, både deres hurtighed i bygningen og deres sikkerhed. Han fortalte med beundring om den flerkuplede snehytte i Mátoq. Der var fire familier i den, og der var flere ”støttepiller” og ”tøndehvælvinger”, indlagte vinduer af klar-is og flere andre bekvemmeligheder. Naturligt nok har Jacob Olsen ofte hæftet sig ved, hvad der var forskelligt fra det, han kendte fra Grønland. Om slæden skrev han: ”De har en slæde, naturligvis har de en slæde! men en vestgrønlander, der ser den, vil uvilkårligt trække på smilebåndet, for den ser ud som en stige, man har lagt ned på jorden.” Efter at have omtalt de forskellige ejendommeligheder ved selve slæden og deres kørsel, skrev han: ”Deres råb til hundene er helt forskellige fra de grønlandske; et af dem lyder, som om man skulle til at hoste, men som om struben

snøredes sammen; et andet lyder næsten som Kap Yorkernes hunderåb, men slutningen er en meget lang og voldsom stønnen.” Det virkede kun naturligt, at han hele tiden sammenlignede med grønlandske forhold, og derved skaffede han sine læsere et meget levende billede af en lang og smal slæde uden opstandere, hundespand i ”vifte-form” og folk, der anstrengte sig for at en liden tue ikke skulle vælte slæden om på siden.

Jacob Olsen har vist nok benyttet Chr. Rosings bog ”Tunuamiut” (Østgrønlanderne) som forbillede for sin bog om de canadiske eskimoer. Men der er en stor forskel på de to bøger. Rosing skrev til dels for at opildne andre til at udbrede evangeliet. Bogen er fuld af private betragtninger, der ofte er ensidige og intolerante. Bogen blev skrevet af den ivrige missionær under hans første vinter blandt hedningerne. Jacob Olsen skrev bogen efter to års ophold, og hans formål hermed var at fortælle om de canadiske eskimoer, som de var. Dette er afgjort til hans fordel. Hans bemærkninger til de hedenske skikke var mere kortfattede og havde ikke så megen karakter af ”jeg bedre menneske”, selv om de var noget nedladende i begyndelsen. Han kommenterede f. eks. den første åndemaner, han så i virksomhed, sådan: ”Han virkede nærmest latterlig.” Snart blev han mere tolerant. Ofte havde han ingen bemærkninger, men den overlegne tone forsvandt, og når han morede sig over dem, var det mere venskabeligt end ”det-har-han-godt-af”. Her er en lille historie om Inujaq og hans amulet: ”Vi ler somme tider over Inujaq. Ligefrem

klogt menneske er han ikke; men han er mester i at bygge snemure” og så til sagen. ”Inujaq bøjede kroppen bagover og hylede og skreg, så vi blev helt forskrækkede. Da vi spurgte ham om grunden, sagde han, at noget stak ham på ryggen. Det viste sig, at han havde en nål som amulet og havde den hængende på ryggen inden for pelsen. Det var den, der stak ham. Da vi skulle spise, snakkede vi

en nål, som han i sygdomstilfælde ville bruge som belønning til sin hjælpeånd for dens ulejlighed.”

Men da han havde nedskrevet 90 tabusikker, fortsatte han: ”Listen med de her nævnte taburegler er slet ikke udtømmende. De har uhyre mange andre leve-regler og bestemmelser, som egentlig ikke betyder et hak for os, men alle disse regler følger de nøje, fordi de er bestemt

5. Thule ekspedition. Midt i billede Jacob Olesen lige bag Knud Rasmussen

om det og lo meget af det. Vi sagde til ham, at det var torngarajuk selv (”hjælpeåndernes herre”), der nu begyndte at stikke ham, fordi han altid skulle løbe rundt med amuletter. Der kom et enkelt latterudbrud engang imellem, og det fik os til at le endnu mere, så det gjorde helt ondt i maven. Da vi langt om længe holdt op med at le, gav han mig nålen. Det var

som rettesnor for dem. Mange gange undres jeg over deres iver efter at følge bestemmelserne; for de går ikke af vejen for at tage lidelserne, der følger med disse bestemmelser. At man forsvare disse bestemmelser, nævnte han flere gange. En af dem, Jåko således havde diskuteret med, var åndemaneren Pilakavsik, der boede ved Chesterfield Inlet. Men Jåkos

argumenter var mere vægtige, og til sidst ville Pilakavsik høre mere om kristendommen, og efter som Jåko snart skulle rejse nordpå igen, overlod han Pilakavsiks videre undervisning til den katolske missionær Father Turquetil. Hvem kan gøre det samme i dag?

Jacob Olsen var meget lidt begejstret for den syllabiske (stavelses) skrift, som var meget populær blandt Hudson Bay-eskimoerne og også blev benyttet af missionærerne. Eller rettere, det var missionærerne, der indførte skriften. I Jåkos papirer stod det at læse om tegnene: ”De egner sig meget dårligt til det, de skal bruges til, idet de ikke kan vise ordene, som de er. Derved er der mange muligheder for misforståelser. Hvordan skulle man egentlig vise stavelsernes udlyde?” sluttede han opgivende. - Selv om Jåko åbenbart glemte, at der er forskellige forhold forordene, når de står enkeltvis eller i sætninger, sådan at sammenhængen formindsker muligheden for misforståelser i meget høj grad, har han ret i, at den syllabiske skrift er uegnet som eskimoisk skriftsprog. Der er ikke tegn nok til at dække alle slags stavelser, og man kan ikke udtrykke lydenes længde. Hvis den egentlige tanke i en sætning ligger skjult i længden af en enkelt lyd, vil ordenes sammenhæng ikke kunne løse knuden. Den syllabiske skrift er i virkeligheden så simpelt opbygget, at den uden større vanskelighed kunne læres i et område, hvor der kun er få skoler og lærere. At det er vanskeligt at få en betydelig litteratur, når man blandt andre grunde - har så speciel en skrift, bevirker dog at der kun er begrænset brug for det lærte. Den er

praktisk at lære, men upraktisk at bruge. Mens vi er ved skriften, må jeg hellere nævne en ting, jeg undrede mig over. Han havde lært aivilikdialekten grundigere end nogen anden grønlander. Han dannede sin private ”lydskrift”, og det viste tydeligt, at han havde fundet en række ”uoverensstemmelser” mellem den grønlandske retskrivning og aivilikdialekten, men ingen fandt på at rette fejlene i den autoriserede skabelon, tværtimod! Ved renskrivninger og oversættelser til vestgrønlandsk måtte det hele rette sig efter den.

Selv om Jåko var mest glad for at vise de karakteristiske ting, viste han ved flere episoder, at det måske var næsten lige meget, hvor på jordkloden man var, menneskene var dog inderst inde ikke meget forskellige fra hinanden. Her er en af dem: ”Jeg kørte i slæde ud på isen, men da der blev tåge, vendte jeg om og besøgte teltene i stedet for. Hvor kan kvinder dog sladre giftigt om hinanden. Man tror, de er de bedste veninder, men så snart den ene er væk, taler den anden ondt om hende. Mændene synes jeg Ikke er så slemme. Kun én mand er slem, men til gengæld er han også meget slem. Jeg tænkte ofte, at hvis der var ilisitsut (”hekse”) til, ville de netop se ud som han.”

Jåko var en god repræsentant for Grønland. Opvokset i Holsteinsborg kendte han både hundeslæde og kajak, fra han var barn. Som kateket var han en åndens mand. Hans rejser, hans ophold i Nordgrønland, hans brødre i Grønlands ”udkanter” gav ham kendskab til hele Grønland. Han var legemlig stærk og

dygtig til al slags idræt, og da han tillige var begavet med en god portion humor, kunne han på flere områder hævde sig blandt aivilingmiut og blive accepteret. Aivilingmiut havde allerede dengang opgivet kajakkunsten, og da Jáko havde sin kajak med, havde han demonstreret dens brug. Et par tidligere aivilingmiut nævnte sidste sommer overfor mig, at de havde set Jáko "vende" i kajak. Og ellers deltog han i jagt, og mangan en gang skaffede han kærkommen føde i trangtid. Han kunne ikke nære sig for at prale lidt med, at han havde dræbt en uvan rentyr ved at dreje halsen om på den. Sandt at sige var det også en usædvanlig oplevelse. Selve amerikaopholdet var jo sådan set en stor, usædvanlig oplevelse for en grønlander, og lige så usædvanlig mødet med itqilit (dene eller chipewyanindianere) og unalit (creerne). Han fortæller ikke meget om dem. Det, han skrev om dem, var ikke ligefrem smigrende, men selvfølgelig manglede han ikke en lille, morsom episode at fortælle: "En indianer, der kunne lidt eskimoisk, kom til mig og sagde: "Jeg er ertqileq." Da jeg ikke vidste, hvad jeg ellers skulle sige, sagde jeg til ham: "Det er søreme' godt, cree!" - Om creerne skrev han kun, at han ikke kendte dem nok til at kunne skrive noget om dem. Men som den gode eskimo han var, tænkte han på sin gode bøsse, da han første gang stod mellem itqilit. Han var ubevæbnet, de andre var bevæbnede, men kampens tid var forbi allerede dengang.

Han tog hjem over U.S.A. og Danmark. Mange ting imponerede ham, mange ting glædede ham, men det bedste var

dog at vende tilbage til kone og børn, som måtte undvære ham, og som han savnede i to år. I hans dagbøger gik tanker ofte til dem, men nu kom han selv hjem. Senere gik han til Sydgrønlands landsfogedkontor. Han døde i Godthåb i 1936 under en skarlagensfeberepidemi, og han blev begravet som den første på den nye kirkegård.

Men han huskes. I Grønland mindes han som den mand, der repræsenterede vestgrønlanderne blandt aivilingmiut. Blandt aivilingmiut taler man endnu i de lange vinteraftener om folkene fra Nagjugtoq. Der var qablunat (de hvide), der var akukitsut (thuleboere), og der var Jáko, der sagde, han var kalaleq. Artiklen blev første gang trykt i tidsskriftet Grønland 1958. Nr. 8. og genoptrykkes med tilfaldelse fra det Grønlandske Selskab, der her skal have tak for deres velvilje.

Manden, der lærte Verden at jojke, Mattis Hætta, er gået bort.

Af Claus Oreskov

Onsdag den 9. november 2022 døde den samiske Eurovision stjerne Mattis Hætta.

Mattis Hætta blev 63 år. Han var skuespiller og samisk jojker. Jojk er den samiske kulturs helt specielle sangtradition. Han blev født i Masi, Nordnorge i 1959 og huskes først og fremmest for "Sámiid Ædnan", der sprang som en bombe i melodi Grand Prix'et i 1980. Sangen handlede om det norske urfolks

rettigheder og protesterne mod bygningen af Alta dæmningen. Hætta havde selv deltaget i protesterne mod dæmningen uden for Stortinget i sommeren 1979. Jojken vakte opsigt i både ind- og udland. Sangen blev nummer 16 ud af 19 sange i den internationale finale det år. Jojken fandt også vej til Grønland, hvor den blev bearbejdet af Tuukkaq Teatret og forsynet med en ny tekst. Den synges ofte den dag i dag i Grønland, hvor det er almindeligt at man samtidig danser kædedans.

Hætta arbejdede efterfølgende blandt andet på Beaivvás Sámi Našunálateáhter, der bedst kan oversættes til Det Samiske Nationalteater og i tv-serien og ungdomsserien Hjerterått (2013) samt i spillefilmen ”Kautokeino-opprøret”. Den verdenskendte samiske sangerinde Mari Boine siger: ” Mattis Hætta var en af vores modige mænd, der var med til at synliggøre jojken i Norge og internatio-

nalt gennem sit samarbejde med Sverre Kjelsberg.

Sangen Sámiid Ædnan var vigtig og jeg lyttede meget til det album, de udgav sammen i 80’erne, da jeg selv begyndte at skrive musik. Så begge to inspirerede mig, kan man roligt sige”. Mari Boine kalder Mattis Hætta modig, fordi jojk på den tid stadig var ilde set både af kirken og i den norske offentlighed. Jojk forbandt man med hedenskab og druk.

Mattis Hætta deltog som foredragsholder i den første cirkumpolare ungdomskonference for oprindelige folk, der blev afholdt i 1994 på Tidens Højskole i Hørsholm.

Grønlandsregistranten en online database

Af projektleder Lone Riis, Arktisk Institut
Læsere af ’Slædesporet’ har med overvejende sandsynlighed, ligesom forfatteren af nærværende, en interesse i Knud Rasmussen, Grønland og resten af Arktis. På den baggrund informerer nærværende tekst om en online database, Grønlandsregistranten, som tilgængeliggør viden om arkivalier og etnografika, der relaterer sig til netop Grønland.

Projektet Grønlandsregistranten blev igangsat i august 2020 på Arktisk Institut med undertegnede som projektleder. For Grønlands vedkommende findes arkivalier og etnografika både hos grønlandske og danske (og til en vis grad færøske) aktører, primært på grund af landets tidligere status som koloni, som administrativt blev styret fra Danmark. Derfor

kan det være svært at overskue, hvordan man kan finde frem til det materiale, man har interesse i.

For at afhjælpe den problematik går projektet i sin enkelthed ud på at tilgængeliggøre viden om historisk materiale, der vedrører Grønland.

Hvordan

Først har Arktisk Institut etableret en database kaldet Grønlandsregistranten,

kunst- og kulturhistoriske museer, men også relevante foreninger, privatejede virksomheder, universiteter og privatpersoner er blevet kontaktet.

Historisk materiale forstås i denne sammenhæng som arkivalier og etnografika, der beskriver og belyser fortiden. 'Arkivalier' dækker over upublicerede dokumenter, som f.eks. dagbøger, breve, notespapirer og fotografier; altså alle

som ligger på hjemmesiden www.arktiskinstitut.dk. Dernæst har projektet gennem det sidste 1½ år været i dialog med aktører, der kunne tænkes at have grønlandsrelateret materiale i deres samlinger og arkiver. Aktørerne er blevet bedt om at sende beskrivelser, registraturer eller anden information om det relevante materiale, som så er blevet tilgængeliggjort i databasen.

Aktørerne er både de 'traditionelle' kulturarvsinstitutioner som biblioteker, rigs-, stads-, og lokalarkiver samt

typer af papirdokumenter. 'Etnografika' dækker som begreb i princippet over alle de effekter, der ikke er papirdokumenter. Traditionelt opdeles etnografika ofte i forskellige kategorier, såsom genstande, lyd, film, kunstværker, kort og atlas.

Brug Grønlandsregistranten

Hvad kan læsere af 'Slædesporet' så bruge databasen til? Knud Rasmussen var jo en betydningsfuld herre i de polare kredse; både i sin samtid og i nutiden, og der findes store mængder arkivalier efter ham hos flere forskellige aktører. Et lille

udpluk herunder kan vise diversiteten i det materiale, der beskrives i Grønlandsregistranten.

Stevns Lokalhistoriske Arkiv: Materiale vedr. Knud Rasmussens slægt på Stevns.

Ringkøbing-Skjern Museum: Fotos af KR ca. 1902-10

Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv: Fotos af KR ca. 1905-1910

Danmission: Artikel bl.a. om oprettelse af missionsstationen ved Kap York 1909 i samarbejde med KR

DR: Filmoptagelser med KR ca. 1920 (skibsafgang fra Kbh. til Grønland) og 1921 (ombord 'Hans Egede')

Arbejdersmuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv: Hartvig Frisch Arkiv – breve fra KR 1924

Lokalhistorisk Arkiv for Korsør og Omegn – Slagelse Arkiverne: Samlehæfte fra 5. Thule-Ekspedition udgivet af Korsør Løve Margarine, som blev givet eneret på billeder af Thule og lokalbefolkning. Ca. 1924

Niels Bohr Arkiv, Kbh. Uni.: Fotos af KR 1926-28 og korrespondance med KR om Nationalmuseet 1925-28

Folketingets Bibliotek og Arkiv: Meddelelser fra KR om renavl 1925-27

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune: Beretning om 7. Thuleekspedition 1932-1933

Det Kgl. Bibliotek: Registratur over KR Arkiv samt fotos af KR 1933

Knud Rasmussens Hus og Arkiv: Virksomhedsarkivet fra Handelsstationen Thule og meget andet!

Nationalmuseet: Fotos af KR 1933

Hvis man interesserer sig for andet end Knud Rasmussen, er der naturligvis også en masse at hente i Grønlandsregistranten. Denne liste var blot for at pirre læserens nysgerrighed på baggrund af en formodet interesse for hr. Rasmussen.

Kulturarven er fælles

Projektet blev påbegyndt for at alle med interesse for Grønland og Grønlands historie nemmere kan finde frem til hvilket materiale, der findes, og hvor, det findes. For Arktisk Institut er overbevist om på at tilgængeliggørelse af viden om kulturarven medvirker til at styrke vores brug af den fælles kultur.

For indeværende kan brugere finde frem til registraturer, oversigter og beskrivelser fra 130+ relevante aktører i Rigsfællesskabet, som ligger inde med store og små samlinger. Samlinger med det til fælles at de vedrører Grønland.

Ideen bag Grønlandsregistranten er at der kontinuerligt skal lægges mere indhold i databasen, så den hele tiden tilføjer ny viden om det historiske materiale. Derfor skal her til sidst lyde en opfordring til læseren om at kontakte undertegnede, hvis der er kommentarer til det her skrevne. Hvis der er forslag til relevante aktører, hører vi også meget gerne om det. Henvendelse kan ske til Lone Riis på mail registrant@arktisk.dk eller tlf. +45 3231 5052.

Faktaboks om Arktisk Institut

Arktisk Institut er en ikke-erhvervsdrivende fond, hvis formål er ”at indsamle, opbevare og registrere materiale vedrørende Grønland og det øvrige Arktis samt gøre dette materiale tilgængeligt

for publikum". Samlingerne består af dokumenter, fotografier, kunst og genstande, kort samt film og lyd. Institutet blev etableret 1953 på foranledning af kaptajn Ejnar Mikkelsen og polarforsker greve Eigil Knuth. Arktisk Institut har til huse på Christianshavn ved den gamle Grønlandshavn i et af de gamle pakhuse (kaldet 'Det Arktiske Hus'), der tidligere blev brugt af Kongelige Grønlandske Handel (KGH) som opmagasinering af varer, der skulle sejles til og fra Grønland.

Grønlandsk gymnasielærer i Grønland

Af Eleonora Johansen

Gymnasielærer på Campus Kujalleq.

Mit navn er Eleonora Johansen, gymnasielærer i nogle år, først i Qaqortoq, så Nuuk og nu tilbage i Qaqortoq. Både i Nuuk og i Qaqortoq har jeg også beskæftiget mig med kollegielivet på forskellige måder.

Jeg underviser i sproget grønlandsk, i øjeblikket udelukkende som modersmålsundervisning men har også undervist dansksprogede i grønlandsk. Jeg har også undervist i kulturfag, kaldes vistnok kulturforståelse i Danmark, og lige i øjeblikket underviser jeg også i religion. I fagene kulturfag og religion er materialet mestendels på dansk.

Elevsammensætningen. De dansksprogede grønlandere

Eleverne er ret forskellige især i deres kunnen i dansk. I Nuuk er der en del

grønlandske elever med grønlandske forældre eller hvor den ene forælder er grønlandsk som udelukkende taler dansk. Det er en for mig underlig ting, når man er vokset op i Grønlandsk af grønlandske forældre, at man så ikke er grønlandsksproget.

Der er kan være flere årsager til fænomenet. Der er en del af eleverne som udelukkende var grønlandsksproget når de starter i folkeskolen og fordi en elev er dansksproget, tager man mere hensyn til det ene dansksprogede og går over til dansk, i stedet for at sige, at barnet lærer grønlandsk inden for de næste fire måneder. Det betyder så, at de grønlandsksprogede i løbet af de næste fire måneder udelukkende taler dansk. Jeg har snakket med forældre til de børn som går over til dansk også hjemme, at de virkelig gør noget for at de taler grønlandsk hjemme, men må opgive.

Den minder om de tidligere tiders misforståede fænomen, hvor grønlandske forældre udelukkende talte dansk til deres børn fordi det gav status og nogle sagde, det er for at give dem bedre chancer i uddannelsessystemet. Der er i mit fag en teori om den mekanisme. Den kan være en situationel etnicitet, hvor medlemmerne føler sig stigmatiseret og begynder at underkommunikere sin etnicitet ved. F.eks. ikke tale sit sprog og begynder, at overkommunikere den etnicitet som placeres højere i status, eller som her, det danske som i årtier har været målet for accept af danskere. Man tror, man slipper for at blive set ned på. Det er en misforståelse som er svær at slippe af med, da de unge vitterligt tror, de er

kommet højere op i rang. Desværre er det min erfaring, at en del af dem ikke behersker dansk som indfødt og slet ikke kan skrive det korrekt. Det kan skyldes, at forældre ikke kan lære det danske fra sig, som danske forældre. Sproget bliver fattigt og det mest tragiske er, at de ikke har nogen grønlandsk eller har et meget fattigt grønlandsk sprog. De er tabere i nogle henseender. Ikke kun socialt men de har også økonomisk konsekvens, da der må ansættes lærere udelukkende for dem, som kan lære dem grønlandsk. Det er op ad bakke for dem, skulle jeg hilse at sige, for hvis de ikke magter det, har det stor betydning for deres års karakter og gennemsnittet.

Omvendt er der også komplementarisering, hvor en gruppe er dobbeltsproget og det er dem som kommer i en win-win situation i uddannelsessystemet og senere hen på arbejdsmarkedet. Som ikke grønlandsksproget i samfundet er besværligt for alle parter, da der til stidighed opstår situationer, hvor de dansksprogede, som ser grønlandsk ud, bliver overfuset eller skældt ud og som bruger i de offentlige rum, ved kunden ofte ikke om de skal henvende sig på grønlandsk eller dansk og hvis man henvender sig på grønlandsk, kommer man til kort.

De grønlandsk-sprogede elever

Der er så andre sproglige problemer i udkants Grønland, hvor elever fra mindre og mere grønlandske steder har en meget lille kundskab i sproget dansk. Har man først undervist i Nuuk hvor der for de fleste, dog ikke dem fra udkants Sermer-sooq Kommune, bliver man overrasket

over hvor lidt dansk de sydgrønlandske elever kan. Selv de mest elementære basiske, kan mangle og når materialet er på dansk, kan det være en vanskelig situation. Når man ikke er vokset op i, eller opholdt sig i Danmark i længere tid, er alle de ordsprog og sigemåder et ukendt land for eleverne. De forstår simpelthen sætningen bogstaveligt som det står. En del af min undervisning har derfor været, at samle de sigemåder sammen, så jeg har en liste jeg skal være opmærksom på og oversætter til det der menes. Hvordan skal eleverne kunne vide, hvad 'klap lige hesten, købe katten i sækken' og alle hundredevis af sigemåder, hvad de betyder?

Adgangskrav versus læringsmål

Når landets myndighed har besluttet, at adgangskravene til gymnasiet skal være det laveste det overhovedet kan være, og der samtidigt findes lovpligtige læringsmål, så er det umuligt at overholde de læringsmål. Det vil sige, at kvaliteten styrtdyrker. Selve undervisningen går sjældent efter den øverste halvdel, nej, den går oftest efter den nederste halvdel, for overhovedet at få de fagligt svage med. Det er et evigt dilemma man som lærer befinder sig i, for dem som gerne vil lære og som er fagligt stærke ofres i den konto.

I alle tilfælde er der i begge grupper, alt for stor frafald. Hvad hjælper det, at man som lærer prøver at hjælpe de svageste elever når de alligevel hopper af fordi det er for svært, eller fordi de er for umodne? Hvordan stimulerer og motiverer man de fagligt stærke elever i kampens hede

inden også de hopper af fordi, de ikke føler sig motiveret.

Kollegierne

I gymnasiet i Qaqortoq, Campus Kujalleq, er den største andel af eleverne fra oplandet, hele Sydgrønland. Dvs. at de fleste kommer lige fra folkeskolen og de er ca. 15 år. De flytter på et kollegium hvor de skal passe sig selv undtagen til frokost, hvor madmor har lavet varmt middagsmad til dem, men hvor de, resten af dagen selv skal sørge for mad. De skal også selv sørge for at vaske tøj, gå i seng til ordentlig tid og stå op selv, uden at en forælder sørger for det som f.eks. i Danmark. Der er det ganske normalt, at børnene bor hjemme til de er færdige med gymnasiet. Og nogle gange i længere tid.

Det er kæmpe skridt, at flytte fra det nære i barndomshjemmet til en større by også i et kollegie. Nogle kender hinanden hjemme fra og det gør så, at de ihvertfald det første halve år, føler at de er i klubben, også hele natten. Det er jo så hyggeligt. Så, det er ganske almindeligt, at mange ikke kan stå op om morgenen. Men, de lærer det efterhånden og kun de hardcore spilleentusiaster kan spille hele natten og være trætte på skolen. Selvom de hygger sig, så savner de også familien. Her i Grønland, når man savner, så savner man stort. Ikke kun familien, men hele naturen, samfundet, niecer osv. Det er en mere kompleks sag end i Danmark. Før i tiden kunne man kun komme hjem i ferierne, men det er ganske almindeligt, at de unge tager hjem i weekenden i dag.

Alttså dem til de nærmeste bosteder. Det sker da også, at der er fravær, fordi nogle elever er fanget af vejret. Det nåede lige, at blive dårligt vejr den dag de skulle tilbage til skolen.

Særlig indsats for at mindske frafald

Gymnasierne og kollegierne gør en del, for at eleverne skal føle sig hjemme. Der er forskellige tiltag. I Campus Kujalleq, Qaqortoq, er mange af kollegierne et almindeligt hus med 5-6 værelser og fællesrum med køkken. Nu er der efterhånden også nyere kollegier med eget bad men med fælles rum. De er som regel for de ældre elever. Der er en kollegieadministration som både er pædagoger og praktisk personale. De gør en del for at aktivere kollegieeleverne og er der også om aftenen hvis der er behov. Der er et studenterhus med forskellige tilbud, fitness, gamerum, TV-rum, hobbyrum, pudrum, køkken, fælles hyggerum og undervisningsrum. Sidste år var der et tiltag hvor tre lærere blev kontaktlærere og skiftedes især i weekenderne, at lave aktiviteter eller bare være i området så eleverne kan have en voksenkontakt. Det var et tiltag for at mindske frafald blandt de især yngre elever. Jeg var selv en af de tre kontaktlærere, så jeg besøgte de kollegier hvor de yngste bor eller var i studenterhuset hvor jeg sad og strikkede. Men, de unge er som alle andre unge i de vestlige lande. De sidder i deres værelse og er på nettet. Nogle få laver noget sammen, bager sammen eller laver mad sammen om aftenen.

Sanaaq af Mitiarjuk Attasie Nappaaluk

er historien om en inuit familie, der gennemlever store omvæltninger, forårsagede af qallunaat, (hvide mennesker), der kom til deres land i midten af det nittende århundrede. Romanen fortæller om dagligdagen for Sanaaq, en stærk og ligefrem ung enke og hendes datter Qumaq. Deres liv er præget af vilkårene

relationer til ikke-mennesker tages der aldrig let på. Og under det hele trues denne livsstil af en voksende indtrængning af qallunaat og kampen om sjælene mellem de katolske og anglikanske missionærer. Bogen udkom i 1984 på inuktitut og på fransk 2002 samt på engelsk 2014 og blev hurtigt en kultbog blandt canadiske

Kujalleq Aulaen med Aka Høegh's værker på væggene. Hun er vores lokale kunstner og motiverne er hentet fra vores myteverden

i et lille semi-nomadisk samfund i det nordlige Quebec. Her lever folk deres liv på jagt efter sæl, reparerer deres kajak og samler muslinger før tidevandet kommer ind. De lever helt almindelige liv med ægteskaber, skilsmisser, børn fødes og navngives, vold opstår i form af en frygtsom ægtemand eller en sulten isbjørn. Her er åndeverdenen levende, og

inuit.

Nuuk

Da jeg arbejdede i Nuuk var jeg også med i en revisionsgruppe som så på kollegierne. Som her samles de yngste i bestemte kollegier og flyttes ud til andre enheder jo ældre de bliver. Servicen bliver mindre og mindre der, ingen varm ret længere til

frokost, de er mere overladt til sig selv. Men, stadig med kollegiepædagoger, som voksenkontakt og som praktisk organ i 'åbningstiden'. Især elever som kommer fra de steder længst væk fra byen, bor på kollegierne og dem som har mest hjemve og som har brug for mest kontakt med voksne og andre.

Revisionsgruppen om kollegier

Revisionsgruppen evaluerede kollegiernes indhold. Derfor formulerede vi en fremtidig indsats som bla. Indeholder kulturbevarende tiltag som, tilbud til de unge om at tage med ud og fiske fra stranden eller allerbedst fra en båd. En båd som kollegiet skulle have adgang til, - lave mad over åben ild på stranden og andre aktiviteter som hører til kulturen. Det forestillede vi os, kunne være med til at mindske frafald. Om det blev ført ud i virkeligheden, tvivler jeg på, da det også indebar økonomisk spørgsmål.

Der var kæmpe behov for kollegieværelser, så der var blevet lejet en del bygninger og huse, for at opfylde behovet. Jeg var ude og se alle steder og ikke alle steder var hyggelige elev-hjem, tværtimod trængte en del af dem til en kærlig hånd. Men, kollegieadministrationen prøvede at gøre det så godt de kunne.

I Qaqortoq prøvede vi også at bringe kulturelle tilbud som, at gå ud og plukke bær i bær sæsonen og løbe på skøjter og stå på ski om vinteren. Der var ugentlige filmforevisninger i studentehuset og af og til qivittoqhistorier en aften. Qivittut

er fjeldgængere som har forladt fællesskabet. De regnes for at have overnaturlige kræfter og folk er stadig, den dag i dag, meget bange for dem. De er evigt aktuelle og som regel er den slags arrangementer en stor succes. Der var også intension om, at få ældre til at komme og fortælle, men, blev vist aldrig til noget.

Men, ligesom alle andre unge, ville de unge hellere sidde i deres værelse eller være sammen med vennerne. Tilbuddet med voksenkontakt blev stoppet denne vinter.

Brugen af det fine studentehus blev også næsten kun til fitnessrummet. En sjælden gang blev de andre rum brugt.

Eleverne er, når første år og hjemveen er vel overstået, meget søde især over hinanden. En sjælden gang er der konflikter af og til, som mange andre steder.

Kollegiernes rolle

Kollegierne er en streng nødvendighed i Grønland, hvis de unge skal have en uddannelse. De unge forlader deres forældre i meget ung alder og min tese er, at det er så tidligt, at de ikke lærer, hvordan det er at være familie og måske en af grundene til, at der stadig er så store problemer i samfundet. De unge passer sig selv, de bliver hevet ud af kontekst i familiestrukturen, og med mindre, de afbryder uddannelsen, kommer de ikke tilbage til familien.

Kollegier kan også være en vej ud af et dysfunktionelt familieforhold. De er første gang nogle elever oplever en hverdag hvor der er mad morgen, middag

KNUD RASMUSSEN SELSKABET

Bestyrelse:

FORMAND

CLAUS ORESKOV

30722576 • kilaasi.oreskov@gmail.com

NÆSTFORMAND

JACOB MOTZFELDT KYED

53535025 • jkyed@hotmail.com

KASSERER

NANCY PEDERSEN

40307409 • nancypedersen@live.dk

SEKRETÆR

BIRTE HAAGEN

30528235 • tinok.birte@email.dk

BESTYRELSESMEDLEM

ERIK FLEISCHER ("BARN")

40797921 • barn.fleischer@gmail.com

SUPPLEANTER

JYTTE BLOCH-KELSEN

45819695 • jytte-bloch-kelsen@privat.dk

NAJA MIKKELSEN

nm@geus.dk

KNUD MICHELSEN

39627781 • knud@michelsen.mail.dk

Redaktionen af Slædesporet

– udgøres af bestyrelsen med

Claus Oreskov

som ansvarshavende redaktør.

Alle henvendelser vedr. udgivelsen

bedes rettet til redaktøren

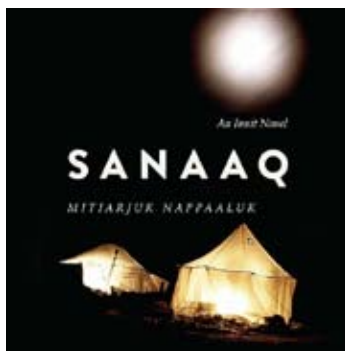
info@infonor.dk

ISSN 1603-9246

WWW.KRH.DK

Polar Litteratur

Sanaaq af Mitiarjuk Attasie Nappaaluk er historien om en inuit familie, der gennemlever store omvæltninger, forårsagede af qallunaat, (hvide mennesker), der kom til deres land i midten af det nittende århundrede. Romanen fortæller om dagligdagen for Sanaaq, en stærk og ligefrem ung enke og hendes datter Qumaq. Deres liv er præget af vilkårene i et lille semi-nomadisk samfund i det nordlige Quebec. Her lever folk deres

liv på jagt efter sæl, reparerer deres kajak og samler muslinger før tidevandet kommer ind. De lever helt almindelige liv med ægteskaber, skilsmisser, børn fødes og navngives, vold opstår i form af en frygtsom ægtemand eller en sulten isbjørn. Her er åndeverdenen levende, og relationer til ikke-mennesker tages der aldrig let på. Og under det hele trues denne livsstil af en voksende indtrængen af qallunaat og kampen om sjælene mellem de katolske og anglikanske missionærer.

Bogen udkom i 1984 på inuktitut og på fransk 2002 samt på engelsk 2014 og blev hurtigt en kultbog blandt canadiske inuit.